

Євсєєва Г. П., Кривчик Г.Г.

Prof., d-r G. P. Evseeva, prof., d-r G. G. Krivchik

УКРАЇНА VS УРСР: ПАРАДИГМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

UKRAINE VS SOVIET UKRAINE: TWO PARADIGMS OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT

Ключові слова: *незалежність, ВВП, ринкова економіка, корупція, олігархи, політична еліта, ринок, інвестиції, приватизація*

Історія відвела 22 роки для мирного розвитку України як незалежної держави. Очевидно, вже можна визначити основні особливості економічного розвитку країни в період, що розпочався, після проголошення державної незалежності України, й закінчився «Революцією гідності» в лютому 2014 р., відколи країна почала жити за правилами т.зв. революційної доцільності й законами воєнного часу. Цей період має особливе значення для України. Він став перехідним періодом від тоталітаризму до демократії, від командної економіки до ринкової. Український народ отримав шанс самостійно розпоряджатися своєю долею, будувати суверенну державу й громадянське суспільство.

Від радянської доби Україні достався досить потужний економічний потенціал. За класифікацією ООН, УРСР сягала рівня надрозвиненої промислової держави, її ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності перевищував середньосвітові показники на 11%. [1, с. В1]. Вагомим був внесок України в розвиток народногосподарського комплексу СРСР. У 1990 р. Україна забезпечувала чверть союзного виробництва машинобудівної промисловості. Виробництво окремих видів продукції УРСР у загальносоюзному виробництві становило: вугілля – 23%; прокат чорних металів – 35%, труби сталеві – 11-45%; екскаватори – 30%; машини бурякозбиральні – 100% тощо [2, с. 172], що значно перевищувало долю населення республіки в складі населення країни. Водночас економіка УРСР, як і всього Радянського Союзу була край витратною та екологічно небезпечною, вона погано сприймала завоювання науково-технічного прогресу, недостатньо задовольняла елементарні побутові потреби людини. Ставши на шлях розбудови власної держави, український народ мусив провести глибокі економічні реформи, які б забезпечили стрімкий економічний прогрес і задоволення потреб людей. Основні напрями економічних реформ в Україні відображені в наступній таблиці.

Табл. 2. Економічні системи УРСР і України

УРСР	Україна
1. Взаємозалежність, кооперація економік УРСР та інших республік в єдиному народногосподарському комплексі СРСР 1.	1. Самодостатність національної економіки при орієнтації на європейський ринок
2. Командно-адміністративна економіка	2. Економіка базується на приватному інтересі
3. Планове господарство (п'ятирічні плани).	3. Ринок, що регулює виробництво
4. Державна власність на засоби виробництва (колгоспно-кооперативна - по суті державна власність)	4. Основна форма власності – приватна
5. Соціалістичний принцип оплати праці	5. Ліберальний принцип доходів

1). До проголошення державної незалежності економіка республіки була тісно зв'язана з економікою інших республік і всього СРСР. Українська економіка не була національною. Більшість українських підприємств працювала в кооперації з підприємствами, що були розташовані за межами республіки. Україна одержувала з інших республік СРСР повністю зерно - і картоплезбиральні комбайни, косарки тракторні, вагони метрополітену, пасажирські вагони, 97% вантажних автомобілів, 93% тролейбусів, 88% технологічного обладнання для легкої промисловості, понад 70% легкових автомобілів, понад 50% тракторів, баштових кранів, металообробних верстатів, ковальсько-пресових машин, кормозбиральних комбайнів і тракторних причепів [2, с. 172].

Для формування національної економіки означало: з одного боку, становлення власної фінансово-економічної політики, з іншого – розвиток рівноправного фінансово-економічного співробітництва з іншими країнами світу. Практично з нуля створені Національний банк України, комерційні банки, експортно-імпортні організації, Українська фондова біржа та інші інститути, які в економіці виконують ту саму роль, що кровоносна система в живому організмі. Натомість кров економіки – це грошова система. У 1992 р. введена тимчасова власна валюта – купоно-карбованці, а в 1996 р. запроваджена гривня.

У розвитку національної економіки позитивну роль відіграло залучення іноземних інвестицій. Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України за 1991-2001 рр. становив близько 4-х млрд. доларів [12], що певною мірою сприяло впровадженню нових технологій, використанню передового зарубіжного досвіду, розвитку малого й середнього бізнесу. На жаль, обсяги цих інвестицій були значно менше порівняно з тими, що отримали, наприклад інші країни Східної Європи.

Розвивалася міжнародна торгівля. Цьому значною мірою сприяло набуття в 2008 р. Україною членства у Світовій організації торгівлі (СОТ).

Завдяки цьому були скасовані окремі обмеження та лібералізовані умови доступу на зовнішній ринок для цілого ряду українських товарів, зокрема, металургійної, хімічної, машинобудівної, сільськогосподарської галузей, зовнішньо. Якщо в 2000 р. зовнішньоторговельний оборот України становив 30 млрд. доларів, то в 2013 – близько 163 млрд. доларів [11].

Яскравим прикладом міжнародної економічної й науково-технічної кооперації стала участь низки українських підприємств зокрема КБ «Південне» і виробничого об'єднання «Південмаш» у міжнародному проекті «Морський старт» по запуску й експлуатації ракетно-космічних комплексів з екваторіальної зони в Тихому океані. Щоправда, подібні приклади ніяк не могли компенсувати колосальні економічні й науково-технічні втрати України від розриву традиційних господарських зв'язків радянської доби.

2). Як вважають економісти, головною причиною економічного застою в СРСР було домінування командно-адміністративних методів управління економікою. В УРСР діяла командно-адміністративна система, за якої використовувалися переважно позаекономічні, зокрема ідеологічні методи управління. Економічні стимули мали підпорядковане, другорядне значення. Радянська економіка дозволила успішно розв'язати завдання індустріалізації, мобілізації всіх ресурсів під час Великої Вітчизняної війни, в умовах «холодної війни», однак вона не кращим образом відреагувала на виклики науково-технічної революції була затратною, а головне – виявляла певну байдужість до елементарних людських потреб. По суті у нас діяв принцип, який у свій час образно сформулював знаний радянський поет В. Маяковський: «Спочатку будемо будувати домни, а домики потім». У 30-ті рр. цей принцип спирався на масовий ентузіазм людей і спрацьовував успішно, потім, починаючи з 1970-х рр. суспільство втомилося від нього й зажадало економічної свободи й ринкової економіки. В ході економічних реформ такий перехід відбувся. Цей перехід означав перехід до капіталістичної економіки, за якої головною мотивацією для продуктивної і якісної роботи працівників став особистий економічний інтерес.

3). 1990 рік став останнім роком так званих радянських п'ятирічок. Відтоді економіка була запроваджена ринкова економіка, яка на думку її ідеологів була більшою мірою зорієнтована на суспільні потреби. Функції регулятора кількості й якості продукції став виконувати ринок. У результаті споживчий ринок наповнився товарами, зник дефіцит товарів, що було, як відомо, хронічною хворобою радянського суспільства. Асортимент товарів в наших супермаркетах майже не відрізняється від того, що продається в Європі. Збулася давня мрія наших людей: сьогодні можна купити практично все що завгодно. У сфері побутових послуг діє принцип: «За ваші гроші будь-які примхи». Щоправда, більшість цих товарів – іноземного, здебільшого китайського виробництва.

4). Основою капіталістичної економіки є приватна власність. В Україні швидкими темпами здійснювалися роздержавлення й приватизація промислових підприємств. На базі колгоспів і радгоспів створювалися селянські (фермерські) господарства або інші корпоративні форми

господарювання – господарські товариства чи аграрні виробничі кооперативи. Була ліквідована державна монополія на засоби виробництва, сформована багатоукладна економіка. На початок 2000-х рр. в Україні форму власності змінило понад ста тисяч об'єктів, унаслідок чого в державній власності залишилося менше ніж 15% підприємств [4, с.54]. Частка приватного сектору в структурі ВВП становило близько 65%: від 40% у виробництві електроенергії до 98-99% у хімічній і легкій промисловості [3].

5). Кардинальні зміни відбулися в системі розподілу доходів. Якщо в радянські часи держава діяв принцип соціальної рівності, вирівнювання доходів, то в сучасній Україні була запроваджена ліберальна політика, за якої людина має необмежені можливості для зростання особистого достатку й збагачення, але й водночас втрачає низку соціальних гарантій. Так, згідно з Конституцією України кожний громадянин має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, але це не означає, що держава гарантує це. Що, в свою чергу, призвело до появи значного соціального розшарування в суспільстві. В Україні сформований розподіл за доходами, що притаманний не європейським, а латиноамериканським країнам, де основна частина населення концентрується в групі з низькими доходами, а розрив між багатими і бідними постійно збільшується. Різниця в доходах між 10% найбільш багатими і 10% найбіднішими жителями України стрімко збільшилася від 4,5 до 50 й більше разів, що як мінімум у 10 – 15 разів вище, ніж у економічно розвинутих країнах [6, с. 41]. На думку фахівців, це завжди буде нести потенціальну загрозу соціального вибуху. Що, по суті, й стало однією з глибинних причин «майданної революції» 2014 р. У суспільстві відродилося класове протистояння

З'явилася олігархія, сформувалася така форма державного врядування, яку можна охарактеризувати як олігархічна республіка. Одним з підтверджень цьому стало обрання Президентом України П. Порошенка, який, за даними журналу «Форбс», на момент свого обрання володів власністю розміром 1,7 млрд.доларів [8].

На жаль, результати економічної політики України поки важко назвати втішними. Економіка України поки навіть не спромоглася зберегти той рівень, на якому вона знаходилася до проголошення державної незалежності. За період 1965-1985 рр. національний дохід в УРСР збільшився в 2,5 рази [9]. Натомість ліберальні економічні реформи, про які йшла мова, призвели до економічного падіння, яке продовжувалося до 1999 р., коли ВВП України становив 40,8% від рівня 1990 р. Після наступив певний економічний підйом. У 2008 р. рівень ВВП України становив 74,2% від 1990 р. Потім знову падіння. У 2013 р. рівень ВВП впав порівняно з 1990 р. до 69,4% [10]. У 2012 р. він був на 40% нижче середньосвітового рівня. Гіршими є показники тільки в Молдові – 44%, Грузії – 45%, Сербії – 56% [1]. Економіка періодично впадала в кризи. До цього слід додати такі негативні явища, як: збереження й поглиблення структурних деформацій в економіці; катастрофічний рівень фізичного й морального старіння виробничих фондів; неефективне використання економічного потенціалу; низький рівень

економічної свободи і високий – економічного ризику; загроза безпеці держави у сфері енергопостачання (імпортується 53% енергоносіїв); «тонізація» й криміналізація економіки (тіньовий сектор становить 60%); формування державних і недержавних монополій, які гальмують розвиток вільної конкуренції тощо. Як влучно зауважив В. В. Юрчишин, директор економічних програм Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова: «Розвиток економіки України за роки незалежності є історією втрачених можливостей» [7]. По суті, відбулася деіндустріалізація країни. Багато чого, що створено край напруженою працею багатьох поколінь наших людей, зруйновано. Вітчизняна промисловість відстала не тільки від розвинених країн, але й країн так званого третього світу.

Література:

1. Кузнецов А. Страна в объятиях транснационального капитала // **2000** – №28 (12-18 июля). – С. В 1,3.
2. Лукашевич Л.М. Україна: Історико-економічний огляд: Монографія. – К.: МАУП, 1997. – 208 с.
3. Пасхавер А. Иностранным компаниям не нужен порядок в Украине // <http://context-ua.com./print/interview/3724.html>.
4. Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2003 році. Послання Президента України до Верховної ради України. – К., 2004.
5. Ребров С. Трясина коллапса: как избежать пробуксовки? // **2000**. – 2014. – 6 июня. – С. В4.
6. Симоненко П. Так дальше жить нельзя. Политик о политике: сб статей. К.: АДЕФ-УКРАИНА, 2009. – 192 с.
7. sci.crimea.ua/1111.html.
8. www.forbes.ru/milliardery-photogallery.
9. ukrmap.su/ru-uh11/1084.html.
10. ru.wikipedia.org/wiki/.
11. [uk wikipedia/wiki/Зовнішня торгівля_України](http://uk.wikipedia/wiki/Зовнішня_торгівля_України).
12. osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/17789.